

Smrt starého dubu

Děti a jejich představy o smrti

Eva Muroňová

uveřejněno v časopise Rodinný život 1/2008

Suchý list, prázdná makovice, uschlý květ slunečnice, šnečí ulita, ptačí pířko nebo kousek kosti... to všechno jsou obyčejné věci, které obvykle ani nevnímáme a možná je to škoda, protože právě ony ukazují přirozeným a srozumitelným způsobem na to, že k životu patří i jeho konec.

Děti si představy o smrti vytvářejí právě z takovýchto skutečností. Mohou je zasáhnout přímo – setkají-li se s úmrtím blízkého a známého člověka, nebo se s nimi mohou setkat nepřímo – z toho, co uslyší od dospělých a od svých vrstevníků. Představy o smrti si pak děti mohou ještě dál podpořit a upevnit ve vnitřním světě své fantazie. U každého dítěte tak vzniká naprosto originální obraz, který však má v souvislosti s jeho věkem určitou podobnost a určitý vývoj.

- Představy o smrti u dětí v předškolním věku (do 5 let)

Čtyřletý Marek každý den vyhrabává zakopané tělo ptáčka a fascinovaně pozoruje, jak se proměňuje. Když se zdechlina pozvolna rozpadá, píchá jí chlapec klacíkem do břicha a bezelstně říká: „Brzy praskne a pak uvidím ještě víc.“

Představy o smrti jsou u většiny předškolních dětí nekonkrétní a děti o nich ještě nejsou schopny souvisleji mluvit. Reálné setkání se smrtí v nich vyvolává nejistotu doprovázenou pocitem bezmoci a chaosu.

U pětiletých dětí se probouzí „badatelská touha“, kterou se snaží pochopit, co to znamená být mrtvý. Toto bádání není omezené ostychem ani odporem. Děti se mnohdy fascinovaně zajímají o všechno, co se děje v souvislosti s procesem umírání a o všechno, co se odehrává při pohřbu a po pohřbu „pod zemí“. Necháávají si objasňovat procesy rozkladu a bez rozpaků, známek lítosti a úcty k mrtvému člověku se ptají na detaily „o mrtvole“ a na to, co se s ní děje.

- Představy o smrti u dětí v mladším školním věku (6–10 let)

„Ti, kteří jsou v nebi už déle, jsou úplně šťastní, protože vědí, že vše zde je světlé a radostné, totiž krásné. Vůbec ne temné, nebo tak. A když pak někdo přijde nový, kdo je smutný, tak mu to řeknou a on se může zase smát. A když ne hned, tak za nějaký čas určitě.“

Prokop, 10 let

Šestileté děti si k získané představě o smrti obvykle jen přidávají její zdůvodnění. Je pro ně „neštěstím přicházejícím odjinud“, tedy něco jako náhoda a nehoda.

Devítileté děti už chápou, že smrt je konečná a že posti-

huje všechny živé tvory. Samy sebe však v tomto kontextu nevnímají a přemýšlejí, jako by se jich netýkala.

Do vytváření představ o smrti zasahuje v tomto věku ve větší míře než obvykle tvořivost a fantazie. Se smrtí si spojují konkrétní prostor, např. zahrada, sklep, díra, hrob, nebo konkrétní podobu, např. určité zvíře, tvář určitého mrtvého člověka, přelud nebo kostlivce, který se blíží ke své oběti a vyvolává strach.

Strach a smutek mají z toho, že se také jim může něco takového stát. S představami vzbuzujícími strach se však často také rozvíjejí představy o nesmrtelnosti. Děti se začínají ptát na to, co je po smrti, zda život po smrti pokračuje, a když ano tak jak.

- Představy o smrti u dětí v období pubescence (od 10 let)

„Nerada o smrti přemýšlím, protože mi zemřel bratránek, který se mnou chodil do školky. Ta představa je hrozná, když ho nevidím a vím, že je pryč a není tu. Pod slovem smrt mám hodně myšlenek, které se nedají vyslovit. Mám hrůzu z toho, že budu v nějaké rakvi a oni mě dají do země a že po mně budou lézt nějaké housenky nebo jiná havěť. To není moc pěkné! Já mám moc ráda život a nechtěla bych umřít, protože žít pro mě znamená hodně.“

Lucie, 13 let

Děti si v tomto věku už umí smrt rozumem vysvětlit a zdůvodnit, nicméně zůstává pro ně hroživou realitou vyvolávající nekontrolovatelné emoce. V souvislosti s do-

spíváním spojenou proměnou a krizí identity vnímají smrt jako velké ohrožení vlastního já a kladou si stále nové a nové otázky, které mohou vyústit v radikální a definitivní odpovědi jako „Smrt je smrt.“ „Konec a basta.“

Přes všechny rozdíly jednotlivých vývojových fází obecně platí, že zděšení a hrůza nastupují tam, kde je prožíváno rozdělení a zánik. Naděje a útěcha je zřetelná tam, kde se objevuje ujištění o kontinuitě, proměně a nové možnosti vztahů.

- Pro rodiče a pedagogy z toho vyplývají dva závěry:

Můžeme seznamovat děti s důležitými fakty souvisejícími s konečností lidského života a neopomíjet, že zánik k němu přirozeně patří. Cesta k tomuto postoji vede přes rozvíjení schopnosti učit se vnímat ztrátu jako proměnu, připravit se na ni a jako k proměně k ní přistupovat. Hlavním úkolem výchovy je tedy „nácvik loučení“ a tím zcitlivění ke konečnosti života.

Můžeme v dětech rozvíjet vědomí, že vztahy mezi lidmi probíhají nejen v rovině, která je reálná a uchopitelná, ale také v rovině, která realitu přesahuje. Vztahy mezi živými a mrtvými jsou také vztahy a mohou mít velkou hloubku a hodnotu.

Jako příklad podpory schopnosti prožívat plně svůj život s vědomím jeho konečnosti uvádíme následující pohádku. Jmenuje se „Smrt starého dubu“ a upravil ji Franz Kett podle pohádky Hanse Christiana Andersena.

Jsem nejstarší strom v lese. Jsem desetkrát sto – to je tisíc let – starý. V lese stojí ještě jiné staré stromy, ale žádný z nich tady není tak dlouho jako já. Jsem prastarý. Mnoho dnů jsem prostál v teple a světle slunce a mnoho nocí jsem probděl pod oblohou plnou hvězd. Víím, co je déšť a co sníh. Víím, co je vítr a jakou škodu může udělat vichřice. Jednou do mě udeřil blesk a odlomil mi velkou větev. Na jaře mívám listí jako poslední ze všech stromů v lese a na podzim je také jako poslední ztrácím. Mám mnoho přátel a mnoho z nich u mě bydlí. V mé koruně spí přes den stará sova, na mé nejhořejší větvi sedává sojka, aby měla dobrý výhled do okolí a v dutině mého kmene má svou skrýš malá veverka. Prožil jsem dlouhý a bohatý život a pamatuji to, co už nikdo jiný. Dobře víím, že jednoho dne přestanu žít, že mě mé kořeny neudrží a že padnu k zemi tak, jako každý podzim padá k zemi mé listí.

Jednoho dne – byl právě listopad a po lese se válely mlhy a proháněl vítr – starý dub zavzdychal: „Ach, jsem tak unavený. Už nebudu dlouho žít.“

Svým přátelům však řekl: „Odejděte, odstěhujte se ode mě. Musíme se rozloučit. Brzy padnu k zemi.“

„Nesmíš umřít!“ volala sova. „Kam se přes den schovám?“

„Nesmíš spadnout! Odkud jinud bych měla takový výhled?“ plakala sojka.

„A kam si budu schovávat svou potravu?“ vzlykala veverka.

„Kdo nás ochrání? Kdo nám bude vyprávět příběhy, které už nikdo jiný nepamatuje?“ Volala zvířátka a naříkala.

„Musíte si najít nové přátele,“ domlouval jim starý dub „můj život se opravdu blíží ke svému konci. Cítím to.“

A pak jednou ráno ještě před východem slunce se lesem ozvalo hlasité praskání větví. Starý dub se zatřásl a zhroutil k zemi. Naposledy se zahoupaly jeho větve a pak už bylo jen ticho a klid.

Stromy a zvířátka byla vyděšená. Doufala, že starý dub opět vstane a začne růst, ale nic takového se nedělo. Jak padl, tak zůstal ležet a ležel bez hnutí celé dny a noci. Slunce na něj svítilo, padal na něj déšť, lezli po něm broučci a jednou si dokonce na jeho kmen sedlo dítě, které šlo náhodou kolem.

Tak tady ležel mnoho let a brzy se s ním začalo dít to, co s jeho listům, když na podzim opadalo. Dřevo začalo trouchnivět, měknout, drolilo se a pomalu se mísilo se zemí. To, co ze země vzešlo, se zase do země vracelo.

Pak už tam nebylo nic, jen staré stromy ještě po letech ukazují těm mladším to místo, kde stával, a říkají: „Na tomto místě rostl velký prastarý dub. Měl bohatý a krásný život a spoustu přátel a jednoho dne zemřel.“

Tak je to s každým živým tvorem. Nikdo nepadá do nicoty, prázdna a temnoty, ale na pevnou zem, aby se znovu stal její součástí a aby s ní splynul. O každého sebenepatrnějšího tvora je postaráno. Když si toho budeme všímat a upozorníme na to i děti, stane se jednoduchým a srozumitelným ujištěním v naději, že zánik sice patří k životu, ale není prázdnotou a nesmyslným koncem, který hodnotu života, který mu předcházel, popírá.

Literatura:

Itze, Ulrike; Plieth, Martina Tod und Leben. Mit Kindern in der Grundschule Hoffnung gestalten. Auer Verlag Donauwörth 2002, ISBN 3-403-03584-0

Franz Kett: Der Tod der alten Eiche. Eine Geschichte vom Abschiednehmen. In: Religionspädagogische Praxis 2007/3. RPA-Verlag Landshut. ISBN 978-3-86141-201-4. S.39–45.

